

Борсук Н. Я.,
д.ю.н., професорка,
професорка кафедри приватного права,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ГЕНДЕРНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ ЮРИСТІВ

У сучасному світі, де питання гендерної рівності стає все більш актуальним, роль юристів у формуванні та захисті прав кожного і кожної набуває особливого значення. Однак, багато правників можуть не помічати та не усвідомлювати проблем гендерної нерівності. Навчання юристів, яке орієнтоване на гендерні аспекти, допомагає студентам зрозуміти, як гендер впливає на правову практику, від законодавства до судових рішень.

Вагомий внесок у дослідження гендерних підходів, зокрема у сфері освіти та навчання юристів, зробили такі вчені, як Р. Дудник, Г. Коваль, М. Майдак, Н. Оніщенко, В. Черняхівська та інші. Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що проблема гендерних аспектів саме у навчанні юристів вивчена фрагментарно та недостатньо. Тому огляд потенціалу гендерних підходів до навчання юристів є актуальним для науки та практики.

Почнемо з розгляду сутності гендерного орієнтованого підходу. Гендерний підхід, відповідно до стандартів Ради Європи, має враховувати інтереси, потреби, соціальні стандарти та умови життя, які стосуються однаково чоловіків і жінок, під час підготовки проектів політик, програм, або планів [1, с. 3]. Тобто, він базується на розумінні гендерних ролей, стереотипів та норм, які впливають на правову систему та її реалізацію. Головною метою гендерного підходу є забезпечення рівних можливостей та захисту прав всіх груп суспільства, незалежно від статі чи гендерної ідентичності.

Важливу роль в контексті розуміння прав людини відіграють аспекти гендерної рівності, адже права жінок є різновидом прав людини. З цією метою

студентам необхідно надати навчальні матеріали з тематичною підбіркою законодавчої бази, підзаконних нормативно-правових актів та державних політик щодо запобігання і протидії дискримінації (за ознакою статі і гендеру). Такі матеріали мають стосуватися ключових понять, які розкривають зміст статі та гендеру з точки зору прав людини, основоположних прав і законодавства про запобігання і протидію дискримінації [1, с. 7]. Почати можна з ознайомлення студентів з міжнародно-правовими актами, такими як Європейська конвенція про захист прав і основоположних свобод, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, або ж на прикладі міжнародних конвенцій спеціалізованого характеру, як от Стамбульська конвенція і Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Нарешті, в цілях ознайомлення студентів з іншими гендерно-орієнтованими темами на увагу заслуговують такі основні конвенції: (1) стаття 2 Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод та стаття 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права про гарантії права на життя чи заборону насильства щодо жінок; (2) стаття 8 Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод про право на повагу до приватного та сімейного життя, стаття 9 Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод і стаття 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права про свободу думки, совісті і релігії; або (3) стаття 11 Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод та стаття 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права про свободу зібрань і об'єднання.

Під час аналізу ключових понять, які стосуються статі та гендеру, у навчальних програмах з юридичних дисциплін треба брати до уваги як норми матеріального і процесуального права (приміром, сімейне право, господарське право, чи конституційне право), так і юридичні гарантії захисту різних прав в розрізі статі та гендеру, зокрема щодо шлюбних відносин з точки зору сімейного права, чи відпустки у зв'язку з вагітністю/доглядом за дитиною в

контексті законодавства про працю. Наприклад, навчальні програми слід проаналізувати на предмет виявлення в них понять статі і гендеру, в тому числі підходів щодо подолання гендерних стереотипів у судовій практиці. Це може також передбачати аналіз різних галузей права з точки зору принципу гендерної рівності, наприклад прав осіб, які перебувають під вартою, у справах, що стосуються насильства щодо жінок [1, с. 5]. Одним із ключових аспектів гендерного підходу є аналіз законодавства на предмет гендерного впливу. Часто закони мають упереджений характер або не враховують специфічних потреб та прав жінок, чоловіків та гендерних меншин. Юристи, які отримують відповідну підготовку, здатні виявляти ці недоліки та пропонувати зміни в законодавстві на користь всіх груп суспільства.

Окрім понять статі та гендеру, у навчальні програми з юридичних дисциплін треба включати більш прогресивні поняття та розглядати їх в рамках навчального процесу. Зокрема, це поняття гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації чи гетеронормативності, включаючи питання їхньої інтегрованості в національне законодавство та юридичних гарантій протидії гендерній дискримінації. У межах навчальних програм правничих шкіл слід розглянути питання про законодавчі підходи до регулювання питань ідентичності та сексуальної орієнтації з увагою до проблеми визнання законності одностатевих шлюбів з точки зору права та забезпечення рівних прав батьків щодо дитини. В такому випадку рекомендується використання релевантних тематичних досліджень щодо проблем гендерної ідентичності, наслідків ухвалення законодавства щодо легалізації одностатевих шлюбів в контексті міжнародного досвіду, або ж впливу гетеронормативності на появу все більш урізноманітнених і увіразнених моделей сім'ї. Національні законодавчі акти щораз більше потребують уваги до питань, які стосуються альтернативних моделей сім'ї, зокрема у тих випадках, коли діти народжуються та/або усиновлюються в рамках одностатєвого партнерства [1, с. 6]. Як бачимо,

викладання гендерних аспектів має бути не просто передачею знань, воно має покращити або змінити ставлення й поведінку студентів-юристів до таких прогресивних понять суспільства як ідентичність, сексуальна орієнтація тощо.

Окреслюючи завдання науки в цьому контексті деякі науковці пропонують навіть розробити категорію «гендерне право» [3, с. 25], тоді буде зрозуміло, що таке гендерні права, гендерні правовідносини, відповідальність держави щодо порушення гендерних прав. Наразі внаслідок виокремлення гендерного права як самостійного елементу системи права, визначення його місця та роль в ній викликає чимало дискусій в теоретичному та практичному аспекті існування останнього, що, в свою чергу, призводить до проблеми невизначеності структури системи права [2, с. 24].

Отже, гендерно орієнтований підхід в навчанні юристів є важливим кроком у напрямку створення справедливого та рівноправного суспільства. Шлях до досягнення повної гендерної рівності у правовій системі може бути складним, але з правильною підготовкою майбутніх юристів він стає більш доступним. Юристи є інтелектуальним прошарком суспільства, мають достатній рівень добробуту, вони схильні впливати на життя інших людей загалом. Тому, дуже важливо, щоб студенти-юристи пройшли шлях від гендерної поінформованості до засвоєння гендерної рівності у своїй системі цінностей.

Список використаних джерел

1. Впровадження гендерного підходу у вищій школі: контрольний перелік питань для правничих шкіл. *Cover and layout: Friends of Brands, Kyiv, Ukraine. Council of Europe, November 2020.* URL: <https://rm.coe.int/a4-enchanted-gmchecklist-ukr-122020-pdf/1680a135fe2>

2. Дудник Р. Гендерне право та система права: проблеми теорії та практики. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2022. № 4. С. 23–26.

3. Оніщенко Н. Сучасний гендерний контекст: новели, перспективи, дискусії. *Часопис Київського університету права.* 2020. № 3. С. 22–26.